

LEYLÂ HÂNİM İLE KASTAMONULU BAHÂR-ZÂDE FERÎDE HÂNİMİN
“ÂLEM BU YÂ” REDİFLİ GAZELLERİ ÜZERİNE BİR KARŞILAŞTIRMA*

A COMPARISON OF“ÂLEM BU YÂ” GHAZALS WRITTEN WITH REPEATED
VOICE OF LEYLÂ HÂNİM AND BAHÂR-ZÂDE FERÎDE HÂNİM FROM
KASTAMONU

СРАВНЕНИЕ РЕДИФА И ГАЗЕЛЕЙ КАК ЛИТЕРАТУРНЫХ ФОРМ НА
ОСНОВЕ ТЕКСТОВ ЛЕЙЛА ХАНЫМ И КАСТАМОНА БАХАРЗАДЕ ФЕРИДЕ
ХАНЫМ «ÂLEM BU YÂ»

Kudret Safa GÜMÜŞ**

ÖZ

Türk edebiyatında, karşılaştırmalı edebiyat ekseninde yapılan çalışmalar bulunmaktadır. Yapılan çalışmalar incelendiğinde; Dîvân şiiri bağlamında da üzerinde çalışılmış, kayda değer eserler söz konusudur. Çalışmamızda; Dîvân şiirinin son döneminde kadın şâirlikleri ile karşımıza çıkan 19.yy’ın ilk yarısında yaşamış olan Leylâ Hânım ile 19.yy’ın ikinci yarısında hayat süren Kastamonulu Bahâr-zâde Ferîde Hânım’ın “âlem bu yâ” redifli gazelleri incelenerek karşılaştırmaya tabi tutulacaktır.

Kastamonulu Bahâr-zâde Ferîde Hânım, yaşadığı dönemde Kastamonu’da bulunan ve zaman zaman Kastamonu’ya uğrayan şâirlerle şiir sohbetlerinde bulunmuştur. Özellikle Vali Sırrı Paşa’nın Hânımı şâire Leylâ Hânım ile şiir sohbetinde bulunmuş olan Kastamonulu Bahâr-zâde Feride Hanım, birbirlerinin şiirlerine nazîreler yazmışlardır. Bunun yanında, her iki şâir de intisap ettikleri tarikâtlere şiirlerinde değinmişler ve o tarikâtlarin kurucularını kendilerine “dest-gîr” saymışlardır. Leylâ Hânım Mevlevîlik tarikâtine intisap ederken, Kastamonulu Bahâr-zâde Ferîde Hânım da Halvetîliğin Şabâniyye kolunu oluşturan Şa‘bân Baba’ya intisap etmiştir. Bu çalışmamızda; iki dost hâmenin birbirinde yarattığı etki “âlem bu yâ” redifli birbirine nazîre olan gazellerden hareketle ortaya konulmuş olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Karşılaştırmalı Edebiyat, Dîvân Şiiri, Leylâ Hanım, Kastamonulu Bahâr-zâde Feride Hanım.

ABSTRACT

There are studies about comparative literature in Turkish literature. When the studies examined; there are notable works in the context of Diwan poetry, also. In our study; “alem bu ya” ghazals with redif written by Leyla Hanım who lived in the first half of 19th century and Bahâr-zâde Ferîde Hânım from Kastamonu who lived in the second half of 19th century will be examined and compared.

* Bu makale, 21-23 Eylül 2016 tarihinde Varşova-Polonya’da düzenlenen IV. Uluslararası Türkoloji Kongresinde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

** Okutman, Aksaray Üniversitesi Şereflikoçhisar Berat Cömertoğlu Meslek Yüksekokulu, kudretsafagumus@aksaray.edu.tr

10.17498/kdeniz.297862

Bahâr-zâde Ferîde Hânım from Kastamonu had a talk about poem with poets who visited Kastamonu in her time. Especially, Bahâr-zâde Ferîde Hânım had a talk about poem with Leyla Hanım who was wife of governor Sırrı Pasha, they wrote “nazire” to each other’s poems. In addition this, both of the poets had touched on the sects which they joined in their works and they had approved the founder of this sects as “dest- gîr” for herself. While Leyla Hanım had joined the sect of Mevlevî, Bahâr-zâde Ferîde Hânım from Kastamonu had joined Şabân Baba that formed Şabaniyye branch of Halveti. In this study; the impact that they had made to each other will be revealed with regards to “âlem bu yâ” ghazals which are “nazire” to each other.

Key Words: Comparative Literature, Diwan Poetry, Leyla Hanım, Bahâr-zâde Feride Hanım from Kastamonu.

АННОТАЦИЯ

В турецкой литературе имеется значительное количество трудов по сравнительному анализу текстов. Проанализированы стихи Диванной литературы и другие произведения. Целью нашего исследования является сопоставительный анализ редифа и газеллей Лейла Ханым поэтессы первой половины 19 века и представительницы поэзии второй половины 19 века Кастамона Бахарзаде Фериде Ханым «ÂLEM BU YÂ».

В те годы, когда Кастамона Бахарзаде Фериде Ханым «ÂLEM BU YÂ» жила в Кастамоне, там проходили ежегодные стихотворные чтения. Следует отметить, что во время одних из таких чтений на нем присутствовали поэтессы Вали Паша Ханым м Лейла Ханым, и Кастамона Бахарзаде Фериде Ханым «ÂLEM BU YÂ» написала пародию в стихотворной форме на произведение кого-то из них. Этот случай затронул честь обеих поэтов, и они высказались в несоблюдении этических норм, так они считались основателями жанра «эпоса-поэмы».

Ключевые слова: Сопоставительное литературоведение, Стихи Дивана, Лейла Ханым, Кастамона Бахарзаде Фериде Ханым «ÂLEM BU YÂ».

1.GİRİŞ

Karşılaştırmalı edebiyat ekseninde yapılan çalışmalar, gelenek içerisinde yer alan ortak temaların ortaya konulması bakımından önem arz etmektedir. Yapılan çalışmalar incelendiğinde; Dîvân şiiri bağlamında da üzerinde çalışılmış, kayda değer eserler söz konusudur. Bu çalışmada; Dîvân şiirinin son döneminde kadın şâirlikleri ile karşımıza çıkan Leylâ Hânım ile Bahâr-zâde Ferîde Hânımın birer gazeli incelenerek karşılaştırmaya tabii tutulacaktır. Leylâ Hânım ile Bahâr-zâde Ferîde Hânımın “âlem bu yâ” redifli iki gazelini karşılaştırmaya geçmeden önce, 19. yy’ın ilk yarısında yaşamış olan Leylâ Hânım ile 19. yy’ın ikinci yarısında yaşamış olan Bahâr-zâde Ferîde Hânımın hayatları ve edebî kişilikleri hakkında bilgi verilecektir.

Leylâ Hânım¹, XIX. yüzyıl Dîvân şâiridir. Babası sudûrdan kazasker Moralzâde Hamid Efendi’dir. Annesi Keçecizâde İzzet Molla’nın ablası Hatice Hânım’dır. Doğum

¹Ayrıntılı bilgi için bkz. İsmâil Ünver, “Leylâ Hanım” Maddesi, Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 27, Ankara, s. 157. ; Mehmet Aslan, Leylâ Hânım Dîvânı, Kitabevi Yayınları, İstanbul, s. 15-40.

yeri İstanbul'dur. Hayatı hakkında elde fazla bir bilgi bulunmamaktadır. Doğum tarihi de belli değildir. Dîvân şâiri Keçecizâde İzzet Molla, Leylâ Hânım'ın dayısıdır. Kaynaklarda, tahsilinin büyük bölümünü dayısı sayesinde tamamladığı ve onun öğrencisi olduğu vurgulanmıştır. Kültürlü bir ailede yetişen şâirin şiirlerinden saray çevresiyle de ilgisi olduğu anlaşılmaktadır. Leylâ Hânım, II. Mahmut ve I Abdülmecit'in saltanat yıllarına tanık olmuştur. Padişah ailesine mensup kimseler için yazdığı şiirleri de vardır. Babasının ölümünden sonra ciddi anlamda maddi sıkıntılar çeken şâir, padişah II. Mahmut'a yazdığı bir kasidede, içinde bulunduğu durumu anlatarak yardım istemiştir. İstanbul'da H. 1264 / M. 1848/ 1849'da ölen Leylâ Hânım, Mevlevî olduğu için Galata Mevlevihânesi hazîresine defnedilmiştir (Arslan 2003: 15-38).

Leylâ Hânım'ın şiirleri konu ve ifâde bakımından zariftir. Dili açık ve akıcıdır. İşlediği konular ve konuları işleme yöntemi, dîvân şiiri anlayışının çok dışına çıkmadığını gösterir. Genel olarak dîvân şiiri anlayışına bağlıdır. Kimi söyleyişleriyle kendine özgü yönleri bulunan bir kadın şâir olduğunu gösterir (Arslan 2003: 38-40). Mevlevîliğe bağlı olan şâirin şiirleri arasında Mevlânâ methiyeleri vardır. Şiirlerinde yer yer Şeyh Galip etkisi görülür. Rint edalı bir şâir olan Leylâ Hânım, şiirlerinde İlâhî aşktan çok beşerî aşkı işler. Dîvânı'nda nazîre şiirler de bulunur. Asıl şöhretini şarkı ve gazellerine borçludur. Dîvânı 4 kez basılmıştır (Ünver 2003: 157).

Ferîde Hânım², H.1253 / M.1837-1838 yılında Kastamonu'da doğmuş ve H.1321 / M. 1903-1904 yılında aynı şehirde vefât etmiştir. Baharzâde, Hamâmî Mehmed Raşid Efendi'nin kızıdır. Babası edebiyata uzak birisi değildir. Müderris, şâir aynı zamanda hattattır. Böylesine yüksek ilme ve tahsile sahip olan bir babanın kızı olma şansına sahip olan Ferîde Hânım, bu şansını iyi değerlendirmiştir. İlk eğitimini babasından almış, Kur'an'ı öğrenip yedi yaşında hâfız olmuştur. Daha sonra Arapça ve Farsça öğrenmiş, hat sanatıyla da meşgul olmuştur.

Ferîde Hânım, 16 yaşında Ali Raif Efendi ile evlenir ve İstanbul'a gider. H.1274 / M.1858-1859 yılında eşinin rahatsızlığı sebebiyle tekrar Kastamonu'ya döner. İstanbul'da bulunduğu yıllarda şiir çalışmalarını sürdüren Ferîde Hânım'ın ünü duyulmaya başlamıştır. Fatin Tezkiresi'nde kendinden bahsedildiği ve bir gazelinin orada yer aldığı sırada henüz 18 yaşındadır. Bahârzâde Ferîde Hânımın, şiir konularını genellikle acı dolu hayatından kesitler oluşturur. Devlet büyükleri için yazdığı şiirlerle birlikte, yörenin ileri gelenlerinin ölümü için yazmış olduğu tarihler de dikkat çekicidir. Genç yaşlarında Halvetiliğin, Şâbâniye koluna intisap etmiş ve Şeyh Şâbân-ı Velî için medhiyeler yazmıştır.

1.1.Leylâ Hânım- Bahârzâde Ferîde Hânım Münâsebeti

Ferîde Hânım, yaşadığı dönemde Kastamonu'da bulunan ve zaman zaman Kastamonu'ya uğrayan şâirlerle de şiir sohbetlerinde bulunmuştur. Bunlar genellikle Kastamonu Valilerinin hanımlarıdır. Özellikle Vali Sırrı Paşa'nın hânımı şâire Leylâ Hânım ile epeyce şiir sohbetinde bulunmuşlar ve birbirlerinin şiirlerine nazîreler yazmışlardır.³ Kastamonu'dan ayrılıp İstanbul'a giden ve bir müddet sonra tekrar Kastamonu'ya dönen Leylâ Hânım, Ferîde Hânım ile yaptığı görüşmeyi şu şekilde izâh eder:

²Ayrıntılı bilgi için bkz. Bünyamin Çağlayan, Bahârzâde Ferîde Hânım Divânı, 2006, s.2-23; Mahmud Kemal İnal, Son Asır Türk Şâirleri, İstanbul, 1969, s.408-410.

³Leylâ Hânımın şiirlerini takdir eden Ferîde Hânım, onun iki gazeline ("âlem bu yâ", "kim gönlümdür ol" redifli) nazîre yazmış, bir gazelinin (kafiye revî harfi "t") de müstezâd hâline getirmiştir. Leylâ Hânım ile Ferîde Hânımın, müşterek yazdıkları bir de gazel bulunmaktadır.

“Tezkire-i Fatin’de gazelini gördüğüm Ferîde Hânım ile Kastamonî’ye ilk gidişimde görüşmüştük. İkinci defâ gidişimde birçok aradım. Nihâyet câhil kadının biri “Bahârzâde kızı” diye ekmeğini kalemi ile kazandığını hoş görmeyerek “şükka yazar, nâme yazar, yazısını hükümetde erkekler okur” takbihi ile yerini haber verdi. Gittim. Odacığının köşesinde buldum. Dallı koyu pembe entarisinin üstüne küçük bir şal parçası kuşanmış, kesik saçlı başını oyalı koyu renk yemeni ile kundalayıp incecik örgü saçını yandan kundağın arasına sokmuş, İstanbul’da gördüğü yaşlı hânımların kıyâfetine derli toplu tertemiz odasının erkân şiltesine oturmuş bir kitâp mütâlaa ediyordu. Beni kapı eşliğinde görünce mülâkâtımız yirmi seneyi geçtiği hâlde derhâl tanıyıp istikbâle şitâb niyetiyle yerinden fırladı. Fakat ilk adımda sendeledi, düşerken kavradım, kucaklaştık. O hâl-i metrûkiyette kendini arayıp buluşum o derece memnun etti ki teessüründen titriyordu. Birkaç dakika süren sükûtta sonra hasbîhâle başladık, raftaki kitaplarını sordum. “Eslâfın dîvânları ve târihler” dedi. Kendi âsârını istedim. “Eser sahibi olmak haddim mi? Ben kimim ki eserim olsun” dedi. Kimsiniz suâlime “hiç” deyince “hiç de bir şeydir, fakat şâyân-ı hürmet, edîbe bir hânımsınız” dedim. Gözleri yaşardı, mülâkâtımızın yâdigârı olmak üzere müşterek bir şey yazmamızı teklif ettim. “Ben ne yazabilirim, uzun senelerden beri kalemim ...” diyerek sükût etti ise de ibrâm ve recamla müşterek bir gazel yazdık. Ertesi gün bana mükemmel bir kaside gönderdi. Bedbaht hatunla bir daha görüşemedik. İrtihâlini İstanbul’da öğrendim.” (İnal 1969:409-410).

Leylâ Hânımın bir gazete yazısında Bahârzâde Ferîde Hânımla ilgili söylediği şu ifâdeler gerçekten dikkat çekicidir:

“... Hayrân olduğum kadın şâirler arasında benden bir yaş küçük olan ve genç yaşta ölen Makbûle Leman ile Şâir Nigâr Hânım yer alır. Her ikisinin ölümüne ebcedle tarih yazdım. Fakat Anadolu’da öyle bir kır çiçeği gördüm ki kokusu beni mest etti. Bu kadın Kastamonu’da tanıdığım Bahârzâde Ferîde Hânım’dır. O dar çevrede öylesine kültürlü bir kadının yetişmiş olması göğüs kabartıcıdır. O, benim görüşüme göre Anadolu’nun sessiz bir tepesinde nefis kokusu ile bir vadiyi dolduran kır çiçeği gibidir.”⁴ (Çağlayan 2006:12).

Bu bilgiler, iki şâir arasındaki muhabbetin, hissedilir derecede olduğunu kanıtlar niteliktedir.

1.2.Leylâ Hânımın “Olur Âlem Bu Yâ” Redifli Gazeli ve Günümüz Türkçesi ile Birlikte Kısa Açıklaması⁵

⁴ Bu metin Cemal Baharoğlu’nda bulunan tarihsiz bir gazete küpüründe yer almaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Bünyamin Çağlayan, Ferîde Hânım Dîvânı, Ankara, 2006, s.12.

⁵Leylâ Hânım Dîvânı üzerinde çalışma yapan Mehmet ARSLAN’ın çalışması incelendiğinde, Leylâ Hânım Dîvânı’nın sadece Ankara Milli Kütüphane’de bulunan 4 (dört) adet nüshasının çalışmaya konu edildiği görülmüştür. Biz bu nüshaların tıpkıbasımına, kütüphanedeki teknik çalışma nedeniyle şu an ulaşamadık. Yaptığımız tarama sonucu, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı’nda 43 varaklık bir Leylâ Hânım Dîvânı nüshasına rastladık. Üzerinde çalışma yaptığımız gazelin tıpkıbasımını bu nüshadan çalışmamıza dâhil ettik. Bununla birlikte Mehmet ARSLAN’ındivân metnini oluştururken hiçbir nüshayı esas almadığı görülmüştür. Biz de üzerinde çalışma yaptığımız gazelin tenkitli metnini oluştururken, Mehmet ARSLAN’ın üzerinde çalışma yaptığı tenkitli metne, İBB Atatürk Kitaplığında bulunan nüshayı da ekleyerek diğer nüshalara göre daha tam bir nüsha da ortaya konulmuştur. Üzerinde çalışma yaptığımız gazeldeki nüsha farkları da dipnot alanında verilmiştir. Milli Kütüphanede yer alan nüshalar Mehmet ARSLAN’ın da kodlama usulü baz alınarak M1, M2, M3, M4 olarak kodlanmıştır. Tarama sonucu İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı’ndan bulunan nüsha ise İBBK olarak kısaltılıp gazelin tenkitli metnine ana metin olarak dâhil edilmiştir.

Gâh 'âşık merd-i bî-pervâ olur 'âlem bu yâ

Gâh olur kim târik-i dünyâ olur 'âlem bu yâ

[Bazen âşık, korkusuz bir mert olur, bazen de dünyânın yolcusu olur dünyâ böyledir.]

Lutf u kahrı bir gelürçarhunma 'ârif ehline⁶

Zehr ise nûşitdigisahbâ olur 'âlem bu yâ

[Bilgili ve kültürlü kişilere feleğin lütfu ve kahrı birdir. İçtiği zehr olsa bile (onlara) kırmızı şarap gibi gelir, dünyâ böyledir.]

Dil çerâg olmuş iken bezmindesâkî hem-çümüm⁷

Şimdi kârın nâz u istignâ olur 'âlem bu yâ

[(Sevgilinin) anıldığı mecliste, gönül kandil olmuş iken sâkî de onun gibi muma (benzer). (O mecliste sevgilinin) kârı nâz ve nâzlı davranmadır, dünyâ böyledir.]

Vaz '-ı küstâhânemi 'ayb itme kûy-ı yârda

Vasladâir dilde bir hulyâ olur 'âlem bu yâ

[Sevgilinin köyünde küstahça davranmayı bırak, ayıp etme; gönülde kavuşmaya dâir bir hayal olur, dünyâ böyledir.]

Şimdi gönlüm mürde olduysa rakîb-i şûmdan⁸

Bir gün 'avn-ı yâr ile ihyâ olur 'âlem bu yâ

[Şimdi gönlüm rakîbin kötü bakışıyla öldüyse, (elbet) bir gün sevgilinin yardımıyla (gönlüm) ihyâ olacaktır, dünyâ böyledir.]

Yoksa Leylâ Galib 'itanzîre şimdi kudretin⁹

Hâme bir gün bülbül-i gûyâ olur 'âlem bu yâ

[Leylâ, Gâlib'itanzîr etmeye şimdi gücün yoksa (üzülme), kalemin bir gün söyleyen bir bülbül olacaktır, dünyâ böyledir.]

Hânkâh-ı Mevlevî 'de çekme gam gerdûndan

Dest-gîrin Hazret-i Monlâ olur 'âlem bu yâ

[Ey Leylâ! Mevlevilik kapısında felekten gam çekme, (sana o kapıda) yardım eden Hazret-i Mevlânâ olur, dünyâ böyledir.]

1.3.Kastamonulu Bahârzâde Feride Hânımın “Âlem Bu Yâ” Redifli Gazeli ve Günümüz Türkçesi ile Birlikte Kısa Açıklaması¹⁰

Gâh dilber cevrider gâhî vefâ 'âlem bu yâ

Âşinâlar yâd olur yâd âşinâ 'âlem bu yâ

⁶Lutf u: Lutf M1.

⁷Dil: Ben M2 // nâzu : nâzM1

⁸avn-ı : 'avni M1.

⁹Yoksa Leylâ Gâlib'itanzîre şimdi kudretin: Maksadım Leylâ cenâb-ı Gâlib'itanzîrdenM2 // Hâme bir gün: Hâmen elbet M2.

¹⁰Feride Hânım Dîvânı'nın elde edilebilen tek nüshası, Ankara Milli Kütüphâne Yazma Eserler Bölümü'nde 436 kayıt numarası ile kayıtlıdır. Kütüphânedeki teknik çalışma nedeniyle geçici olarak eserin tıpkıbasımına ulaşılamamıştır. Yaptığımız tarama sonucu, Feride Hânım Dîvânı ile ilgili başka bir nüsha ise elde edilememiştir.

[Bazen sevgili eziyet eder bazen de vefâ gösterir, tanıdıklar da bazen yâd edilir, dünyâ böyledir.]

Lutfunamesrûr olma kahrına aslâmelûl

Ber-karar olmaz bilürsün ey dilâ ‘âlem bu yâ

[Sevgilinin lütfuna sevinme, kahrına da asla üzülme; ey gönül, (sevgili) kararlı davranmaz bilirsin, dünyâ böyledir.]

Mest-i nâzım pek de magrûr olma hüsn ü ânına

Sen de ben gibi olursun mübtelâ ‘âlem bu yâ

[Nâzarhoşu (olan sevgili), güzelliğine (kapılıp) çok da gururlu olma; (çünkü) sen de (birgün) ben gibi dertli olursun; dünyâ böyledir.]

Çekdiğim âlâm-ı dehre olmasın şadânabdım

Ol dahı olur giriftâr-ı belâ ‘âlem bu yâ

[Hizmetçiliğim, çektiğimdünyâ sıkıntılarına keyif vermesin; bu durum bile belâyâ yakalanmaya yeterlidir, dünyâ böyledir.]

Olamazsam peyrevi merhûme Leylâ’nın çi gam

Tab’ıma bir gün gele avn-ı Hudâ ‘âlem bu yâ

[Merhûme Leylâ’nın takipçisi olamazsam gama ne hacet? (Onun takipçisi olmak için), yeteneğime bir gün Allâh’ın yardımı gelecektir, dünyâ böyledir.]

Bu Ferîde âsitân-ı Pîre kıldı intisâbı

Dest-gîridir anın Şa’bân Baba ‘âlem bu yâ

[Ferîde, (bir) tarikât kurucusunun eşiğine intisap etti; (o kişi), Şa’bân Baba’dır ve onun yardımcısıdır, dünyâ böyledir.]

2.İki Gazelin Karşılaştırılması¹¹

2.1.Şiirlerin Dış Yapı (Biçim) Özellikleri

2.1.1.Nazım Şekli

Karşılaştırmaya konu edilen iki şiirin de nazım şekli gazeldir. İki gazelde de tema aşk olduğu için yek-ahenk gazel karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte iki gazelin de beyit sayısı birbirinden farklı sayılardan oluşmaktadır. Leylâ Hânımın gazeli 7 beyit, Bahârzâde Ferîde Hânımın gazeli ise 6 beyittir. Tevhid inancına Leylâ Hânım, yazmış olduğu gazelle uyarken, Bahârzâde Ferîde Hânım ise tek sayı ile gazel yazma geleneğine uymamıştır.

2.1.2.Ahenk Unsurları

2.1.2.1.Vezin

İki gazelin de vezni “Fâ i lâ tün / Fâ i lâ tün / Fâ i lâ tün / Fâ i lün” şeklindedir. İki gazeli de aruz kusuru bağlamında değerlendirdiğimizde Leylâ Hânımın 7 beyitlik gazelinde 13 imâle, 1 ulama, 5 med karşımıza çıkmaktadır. Bahârzâde Ferîde Hânım’ın 6 beyitlik gazelinde ise 15 imâle, 2 med ve 1 zihaf ile karşılaşmaktayız. Bahârzâde Ferîde Hânımın

¹¹İki şiir karşılaştırılırken Gülay Karaman’ın “Gidenleri Ardından: Şeyhî ve Ahmet Paşa’nın Sen Gideli Redifli Gazelleri Üzerine Bir Araştırma” adlı çalışmasından ve bununla birlikte bilhâssa tablo oluşturma kısmında Yavuz Bayram’ın “Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi ve Bir Uygulama” adlı makalesinden yararlanılmıştır.

gazelinde – ki beyit sayısı Leylâ Hânımın gazelinden daha az olmasına rağmen- imâle sayısı Leylâ Hânımın gazeline göre daha fazladır.

2.1.2.2.Redif ve Kafiye

İki gazelde de nazîre geleneği gereği kafiye'nin aynı olduğunu görmekteyiz. Redif ise Leylâ Hânımın gazelinde “olur ‘âlem bu yâ” şeklinde iken, Bahârzâde Ferîde Hânımın gazelinde “‘âlem bu yâ” şeklindedir.¹²Dünyânın gelip geçici olduğu, aşk bağlamında dünyâdan beklentinin olmaması ve dünyâ durdukça sevgiliden gelen kahr ve lütfun, güzel ile çirkinin yani kısaca zıtlıkların hep olacağı üzerine kurgulanan bu gazelin, redifinin de bu anlamı pekiştirmek üzere seçildiği âşikârdır. İki gazelde de redif bulunduğu müreddef gazel türü karşımıza çıkmaktadır. Şiirlerde bulunan rediflerin hece tahlili ise aşağıdaki gibidir:

Leylâ Hânımın Gazeli	Bahârzâde Ferîde Hânımın Gazeli
ol - (u)r ‘âlem bu yâ Fiil Geniş zaman İsim Sıfat Ünlem Kökü 3. tekil şahıs	‘âlem bu yâ İsim Sıfat Ünlem

Tablo 1. Şiirlerin Rediflerinin Hece Tahlili

Leylâ Hânımın gazelinde Bahârzâde Ferîde Hânımın gazelinden farklı olarak “ol” çekimli fiili bulunmaktadır. Bu fiil, Leylâ Hânımın gazeline hareket kazandırmıştır, diyebiliriz.

İki gazelin de kafiye revî harfî “ elif” şeklindedir. Bu durumdan dolayı kafiye türü olarak “kafiye-i mücerrede” karşımıza çıkmaktadır. Kafiye örgüsü ise gazel nazım şeklinin kafiye örgüsüdür.

Buraya kadar verdiğimiz bilgileri tablo ile şu şekilde özetleyebiliriz:

Dış Yapı Özellikleri	Leylâ Hânımın Gazeli	Bahârzâde Ferîde Hânımın Gazeli
<i>Nazım Şekli</i>	Gazel	Gazel
<i>Nazım Birimi</i>	Beyit	Beyit
<i>Nazım Ölçüsü</i>	Aruz Fâ i lâ tün / Fâ ilâ tün / Fâ i lâ tün/Fâ i lün	Aruz Fâ i lâ tün / Fâ ilâ tün / Fâ i lâ tün/ Fâ i lün
<i>Kafiye Örgüsü</i>	aa / ba / ca / da / ea / fa / ga	aa / ba / ca / da / ea / fa
<i>Kafiye Değeri</i>	“ olur ‘âlem bu yâ” redif, “elif” harfî kafiye-i mücerrede	“‘âlem bu yâ” redif, “elif” harfî kafiye-i mücerrede
<i>Mısra Sayısı</i>	14 mısra (7 beyit), 105 kelime	12 mısra (6 beyit), 90 kelime

Tablo 2. Şiirlerin Dış Yapı(Biçim) Özellikleri

¹²Nazîre geleneği gereği, redifin kısmen değişip değişmediği üzerinde durulması gerekmektedir. Kanaatimizce nazîre geleneği konusunda derinlemesine çalışmalar yapılmalıdır.

2.1.2.3. Aliterasyon ve Asonans

Şiirde aynı ünsüzlerin tekrarına aliterasyon, aynı ünlülerin tekrarına da asonans denilmektedir. Leylâ Hânımın gazelinde en çok “l,r,m” ünsüz seslerinin, Bahârzâde Ferîde Hânımın gazelinde ise yine en çok “l, m, r” ünsüz seslerinin tekrarını görmekteyiz. Bu benzerlik gerçekten dikkat çekicidir. Bununla birlikte iki gazelde de kalın ünlülerden “a, u” ve ince ünlülerden “e, i” ünlü seslerinin varlığını hissetmekteyiz. Bu iki durum değerlendirildiğinde iki gazel için de iç ahengin başarılı, ses ve anlam ilişkisinin güçlü olduğunu söyleyebiliriz. Her iki şiirde geçen ünlü ve ünsüz seslerin dağılımını beyit ve mısra bazında gösteren tablo ise aşağıda yer almaktadır:

Leylâ Hânımın Gazeli Bahârzâde Ferîde Hânımın Gazeli

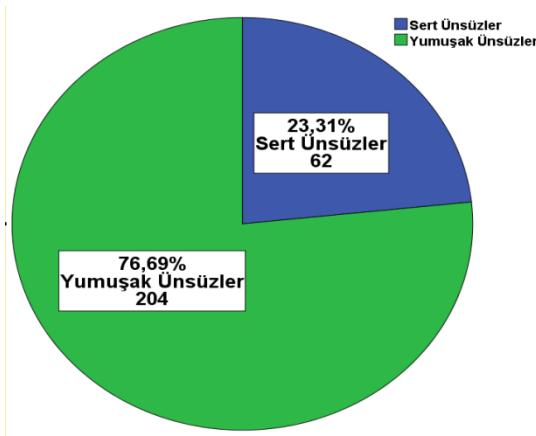
Beyitler	Ünlüler			Ünsüzler			T	Ünlüler Ünsüzler						T
	<i>İnce</i>	<i>Kalın</i>	<i>T</i>	<i>Sert</i>	<i>Ym</i>	<i>T</i>		<i>İnce</i>	<i>Kalın</i>	<i>T</i>	<i>Sert</i>	<i>Ym</i>	<i>T</i>	
1.1 mısra	5	9	14	4	13	17	31	7	7	14	3	16	19	33
2 mısra	5	10	15	4	14	18	33	3	12	15	2	14	16	31
Toplam	10	19	29	8	27	35	64	10	19	29	5	30	35	64
2. 1 mısra	7	8	15	8	13	21	36	2	12	14	6	13	19	33
2 mısra	7	8	15	6	12	18	33	7	8	15	2	18	20	35
Toplam	14	16	30	14	25	39	69	9	20	29	8	31	39	68
3. 1 mısra	9	6	15	7	15	22	37	6	9	15	5	14	19	34
2 mısra	5	10	15	4	14	18	33	8	7	15	3	16	19	34
Toplam	14	16	30	11	29	40	70	14	16	30	8	30	38	68
4. 1 mısra	5	9	14	6	11	17	31	6	9	15	6	14	20	35
2 mısra	5	10	15	2	17	19	34	5	9	14	3	13	16	30
Toplam	10	19	29	8	28	36	65	11	18	29	9	27	36	65
5. 1 mısra	7	7	14	4	17	21	35	7	8	15	4	17	21	36
2 mısra	7	8	15	1	16	17	32	5	9	14	2	15	17	31
Toplam	14	15	29	5	33	38	67	12	17	29	6	32	38	67
6. 1 mısra	9	6	15	6	16	22	37	6	8	14	7	9	16	30
2 mısra	7	8	15	1	17	18	33	5	9	14	3	15	18	32
Toplam	16	14	30	7	33	40	70	11	17	28	10	24	34	62
7. 1 mısra	7	7	14	5	15	20	34							
2 mısra	6	8	14	4	15	19	33							
Toplam	13	15	28	9	30	39	67							
G.T.1.m ısra	49	52	101	40	10	14	24	36	53	89	31	84	11	20
	42	62	104	22	0	0	1	35	54	89	15	91	5	4

2.mısra	91	114	204	62	10	12	23	71	107	17	46	17	10	19
Toplam					4	6	1			8		5	6	5
					20	26	47						22	39
					4	6	1						1	9

Tablo 3. Mısra ve Beyit Bazında Şiirlerdeki Sesler

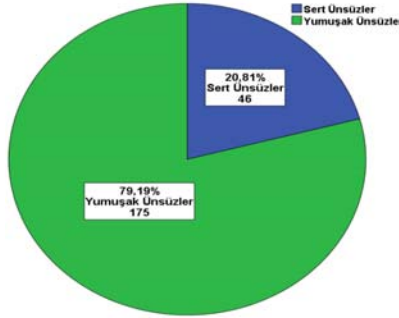
Ses özellikleri bağlamında iki şiiri karşılaştırdığımızda; her iki gazelde de beyit bazında ünlü ve ünsüz seslerin dağılımı benzerlik göstermektedir. Her iki şiiri de ünlü seslerin dağılımı yönünden değerlendirdiğimizde bir beyitte 28-30 arası ünlü ses bulunmaktadır. Bu benzerlik gerçekten dikkat çekicidir. Bununla birlikte ünsüz sesler bağlamında iki şiiri karşılaştırdığımızda, bir beyitte 35-40 arasında ünsüz ses bulunmaktadır. Şimdi her iki gazelde, ünlü ve ünsüz seslerin dağılımını inceleyelim:

LEYLÂ HÂNİMİN GAZELİ					
Sert Ünsüzler	Adet		Yumuşak Ünsüzler	Adet	
	f	2		b	20
	s	9		c	-
	t	10		d	20
	k	14		g	14
	ç	4		ğ	-
	ş	7		j	-
	h	15		l	35
	p	1		m	29
TOPLAM			TOPLAM	n	22
				r	33
				v	6
				y	19
				z	6
		62	204		



Tablo 4. Leylâ Hanımın Gazelini Ünsüz Tablosu ve Grafiği

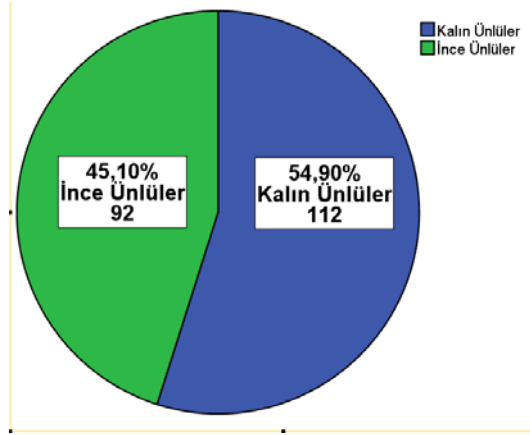
BAHÂRZÂDE FERÎDE HÂNIMIN GAZELİ					
Sert Ünsüzler	Adet		Yumuşak Ünsüzler	Adet	
	f	4		b	22
	s	12		c	1
	t	8		d	17
	k	5		g	10
	ç	2		ğ	-
	ş	4		j	-
	h	7		l	31
	p	4		m	26
TOPLAM	46		n	23	
			r	26	
			v	4	
			y	12	
			z	3	
			TOPLAM	175	



Tablo 5. Bahârzâde Ferîde Hânımın Gazelinin Ünsüz Tablosu ve Grafiği

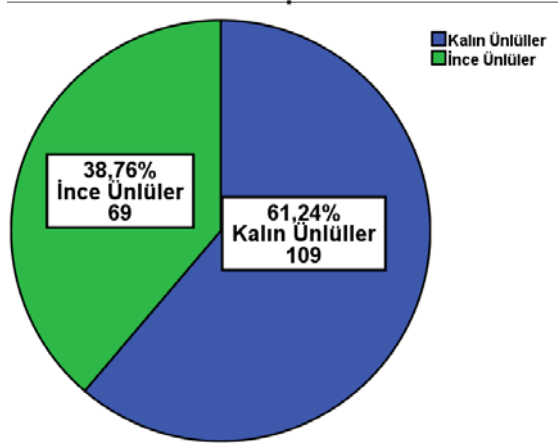
Her iki şiirde de yumuşak ünsüzlerin sayısının, sert ünsüzlere göre daha fazla olması dikkat çekici bir ayrıntıdır. Bu durum, her iki şâirin de yumuşak bir edâya sahip olduklarını düşündürebilir. Bununla birlikte Leylâ Hânımın gazelinde en çok geçen sert ünsüzler; 10 adet “t”, 14 adet “k” ve 15 adet “h” şeklindeki, Bahârzâde Ferîde Hânımın gazelinde 7 adet “h”, 8 adet “t”, 12 adet “s” ünsüzü bulunmaktadır. Yumuşak ünsüzleri her iki gazel için değerlendirdiğimizde, Leylâ Hânımın gazelinde en çok geçen yumuşak ünsüzler; 35 adet “l”, 33 adet “r” ve 29 adet “m” yumuşak ünsüzü gazelde bulunurken, Bahârzâde Ferîde Hânımın gazelinde ise 31 adet “l”, 26 adet “r” ve 26 adet “m” yumuşak ünsüzü bulunmaktadır. Her iki gazelde de en çok bulunan sert ve yumuşak ünsüzlerin aynı ünsüzler olması dikkat çekici bir durumdur.

LEYLÂ HÂNIMIN GAZELİ					
Kalın Ünlüler	a	61	İnce Ünlüler	e	37
	ı	8		i	44
	o	13		ö	1
	u	30		ü	10
TOPLAM		112	TOPLAM		92



Tablo 6. Leylâ Hânımın Gazelinin Ünlü Tablosu ve Grafiği

BAHÂRZÂDE FERÎDE HÂNIMIN GAZELİ					
Kalın Ünlüler	a	66	İnce Ünlüler	e	37
	ı	15		i	26
	o	9		ö	-
	u	19		ü	6
TOPLAM		109	TOPLAM		69



Tablo 7. Bahâr-zâde Ferîde Hânımın Gazelinin Ünlü Tablosu ve Grafiği

Her iki gazelde de kalın ünlülerin sayısı ince ünlülere oranla daha fazladır. Leylâ Hânımın gazelinde en çok bulunan kalın ünlü 61 adetle “a” ünlüsüdür. Onu 30 adetle “u” ünlüsü takip etmektedir. Bu gazelde en az bulunan kalın ünlü ise 9 adetle “o” ünlüsüdür. Leylâ Hânımın gazelinde en çok bulunan ince ünlü ise 44 adetle “i” ünlüsüdür. Onu 37 adetle “e” ünlüsü takip etmektedir.

Bahâr-zâde Ferîde Hânımın gazeline baktığımızda en çok bulunan kalın ünlü 66 adetle “a” ünlüsüdür. Bu ünlüyü 19 adetle “u” ünlüsü takip etmektedir. Gazelde bulunan ince ünlülere baktığımızda karşımıza en çok bulunan ince ünlü olarak 37 adetle “e” ünlüsü gelmektedir. Onu 26 adetle “i” ünlüsü takip etmektedir. “ö” ünlüsü ise gazelde hiç bulunmamaktadır. Tablodan da anlaşılacağı üzere ünlüler bahsinde de iki gazel arasında benzerlikler söz konusudur.

2.2. Muhteva Özellikleri

Karşılaştırmaya çalıştığımız her iki gazelde de tema aşk olarak karşımıza çıkmaktadır. Aşk ister İlahî ister beşerî olsun geleneğe göre insanı gerçek sevgiliye götürmektedir.

İki şâir de ‘aşk temasıyla yazmış oldukları gazellerde, intisap ettikleri tarikâtlere de değinmişler ve o tarikâtlere kurucularını kendilerine dest-gîr saymışlardır. Leylâ Hânım Mevlevîlik tarikâtine intisap ederken, Bahâr-zâde Ferîde Hânım da Halvetîliğin Şabâniyye kolunu oluşturan Şa‘bân Baba’ya intisap etmiştir.

Leylâ Hânım gazelin matla beytini âşık üzerine kurgularken, Bahâr-zâde Ferîde Hânım matla beytini sevgili üzerine kurgulamıştır. Bu şekilde her iki şâir de matla beyitleri ile âşık ve ma‘şûku ayrı ayrı kurgulayarak iki kavramı da bütünleşmişlerdir.

Leylâ Hânım, 6. beyitte Şeyh Gâlib’i tanzîr etmenin şu an için mümkün olmadığını, kendinde o kudreti görmediğini dile getirmiştir.¹³ Bu bağlamda biz de çalışmamızı oluştururken Şeyh Gâlib Dîvânî’nda “‘âlem bu yâ” redifli gazel taraması yaptık. Yaptığımız

¹³ 6. beyitte geçen “Yoksa Gâlib’i tanzîre şimdi kudretin” şeklindeki mısra, bize Leylâ Hânımın Mevlevî olmasından dolayı bu kişinin Şeyh Gâlib olabileceğini düşündürmüştür. Her ihtimâle karşı bu kişinin Leskofçalı Gâlib de olabileceğini düşünerek onun da dîvânî taranmıştır. Tarama sonucu, “‘âlem bu yâ” redifli bir gazel bulamamakla birlikte, gazelin kurgusuna eşdeğer bir gazele de rastlanmamıştır.

tarama sonucu, Şeyh Gâlib Dîvânı'nda bu rediften oluşan bir gazele rastlamadık. Dîvân'da yer alan “ister mi ister yâ” redifli gazel bu konuda dikkatimizi çekti ve gazelin kurgusunu incelediğimizde “lutf, kahr, âlem, âşık, dilber, dil vb.” gibi kavramların varolduğunu gördük. Bu kavramlar bizim üzerinde çalışma yaptığımız gazelle örtüşmektedir. Bu nedenle Leylâ Hânım, Şeyh Gâlib'in yazmış olduğu bu şiiri görmüş ve bu şiirden etkilenerek kendi şiirini oluşturmuştur, diyebiliriz.

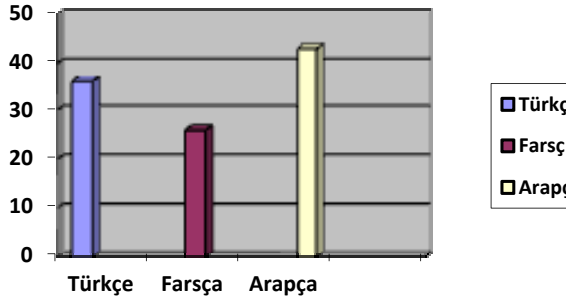
Bahârzâde Ferîde Hânım gazelinin ilk beytinde “âşinâlar yâd olur” ibaresine yer vererek sanki bu ifâdeyle Leylâ Hânımı kastetmiş gibidir. Aralarında olan münasebet gereği böyle bir yorumda bulunmak gayet tabii olsa gerektir. 5. beyite baktığımızda ise Bahârzâde Ferîde Hânım kendisini Leylâ Hânımın takipçisi olarak düşünmüş ama bu görevi tam anlamıyla yerine getirememekten de ürkmüştür. Bu beyitten Bahârzâde Ferîde Hânımın bu gazeli yazarken Leylâ Hânımın ölmüş olduğunu anlamaktayız. İlk beyitte geçen “âşinâlar yâd olur” ibaresi bu bağlamda daha iyi anlaşılacaktır.

Muhteva bağlamında buraya kadar verdiğimiz bilgileri değerlendirecek olursak şiirleri konu, bakış açısı, ana ve ara fikirler açısından karşılaştırdığımızda aşağıdaki tablo karşımıza çıkmaktadır:

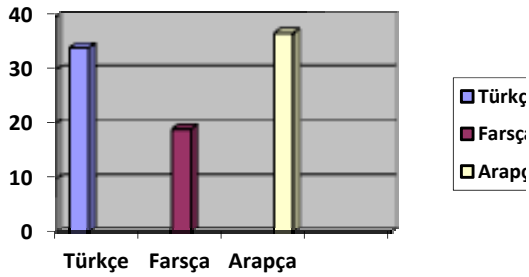
Leylâ Hânımın Gazeli	Bahârzâde Ferîde Hânımın Gazeli
<i>Beyit Bazında Gazelin Omurgasını Oluşturan İmgeler</i>	<i>Beyit Bazında Gazelin Omurgasını Oluşturan İmgeler</i>
1. Aşığın pervasızlığı ve dünya yolcusu olması.	1. Sevgilin cevri ve vefâsı.
2. Lutf, kahr, çarh, ma'arif ehli, zehr, nûş et- sahbâ.	2. Lutf, mesrûr; kahr, melûl.
3. Dil, çerağ, bezm, sâkî, mûm, kâr, nâz, istiğnâ.	3. Mest-i nâz, mağrur, hüsn ü ân, mübtelâ.
4. Küstâhâne, ayb, kûy, yâr, vasl dil, hulyâ.	4. Âlâm-ı dehr, şâdân, abd, giriftâr-ı belâ.
5. Gönül, mürde, rakîb-i şûm, avn-ı yâr, ihyâ.	5. Peyrev, Leylâ, tab', 'avn-ı Hudâ.
6. Leylâ, Gâlib, tanzîr, kudret, hâme, bülbül-i gûya.	6. Ferîde, âsitân-ı pîr, intisâb, dest-gîr, Şa'bân Baba
7. Hân-gâh-ı Mevlevî, gam çek-, gerdûn, dest-gîr, Hazret-i Monlâ.	

Tablo 8. Şiirlerin Konu, Bakış Açısı ve İmgeler Bağlamında Karşılaştırılması

Şiirde yer alan kelime sayıları ve bu kelimelerin kökeni de iki şiirin karşılaştırılması aşamasında fikir verebilir. Bu sebepten her iki gazelde geçen kelimelerin sayısı ve kökeni ile ilgili olarak da aşağıdaki grafik oluşturulmuştur:



Grafik 1. Leylâ Hânımın Gazelinde Yer Alan Kelimelerin Kökeni



Grafik 2. Bahârzâde Ferîde Hânımın Gazelinde Yer Alan Kelimelerin Kökeni

Leylâ Hânımın gazelinde 36 Türkçe, 26 Farsça, 43 Arapça kelime bulunurken, Bahârzâde Ferîde Hânımın gazelinde ise 34 Türkçe, 19 Farsça, 37 Arapça kelime bulunmaktadır. Her iki gazelde de Arapça kelime sayısı, Türkçe ve Farsça kelime sayısına göre üstün gelmektedir. Bununla birlikte her iki gazelde de Türkçe kelime sayısı birbirine çok yakındır. Yabancı kelimelerin toplamına baktığımızda ise Leylâ Hânımın gazelinde 69, Bahârzâde Ferîde Hânımın gazelinde ise 56 kelime bulunmaktadır. Bu sayı her iki gazelde de bulunan Türkçe kelime sayısının neredeyse iki katıdır. Bu durum bize, Dîvân şiirindeki Arapça ve Farsça kelimelerin Türkçe kelime sayısından üstün olduğunu –ki bu bir gelenektir- bir kez daha göstermektedir.

Her iki şiirde de yer alan Türkçe kelimeler ve eklerinin tablosu ise aşağıdaki gibidir:

Türkçe Kelime Türleri	Leylâ Hânımın Gazeli	Bahârzâde Ferîde Hânımın Gazeli
Fiiller	o-lur (8 adet), gel-ür, ol-muş, i-ken, it-me, olduysa, çek-me, yok i-se (15 adet)	ol-ur (2 adet), ol-ma (2 adet), ol-maz, bil-ür-sün, ol-ur-sun, ol-ma-sın, ol-amaz-sam, kıl-dı, gel-e (11 adet)
Filimsiler	it-digi (1 adet)	çek-diğ+im(1 adet)
Zamirler	-	sen, ol, ben, a+nın (4 adet)
İsimler	şimdi (3 adet), gön(ü)l+üm, gün (2 adet) (6 adet)	gün (1 adet)
Sıfatlar	bir (3 adet),bu (7 adet) (10 adet)	bir, bu (7 adet),
Ünlemler	yâ, (7 adet)	yâ (7 adet), ey (1 adet)

Tablo 9. Şiirlerde Bulunan Türkçe Kelimeler ve Eklerinin Tablosu

Her iki gazelde de “ol-” fiilinin çekime girmiş hâlini görmekteyiz. “Ol-”; meydana gelmek, varlık kazanmak, gerçekleşmek, yetişmek, olgunlaşmak, bir olayla karşılaşmak gibi anlamlara gelen ve hareket bildiren bir fiildir. İki gazelde de bu fiilin, çekime girmiş birden çok hâlinin bulunması dikkat çekicidir. Bununla birlikte her iki gazelde de Türkçe isim sayısı hissedilecek kadar azdır. Başka bir husus, Leylâ Hânımın gazelinde Türkçe zamir bulunmaması dikkat çekicidir.

Her iki şiirde de yer alan Arapça ve Farsça kelimeler ve eklerinin tablosu da aşağıda yer almaktadır:

	Leylâ Hânımın Gazeli		Bahârzâde Ferîde Hânımın Gazeli	
	Arapça	Farsça	Arapça	Farsça
Terkip Halinde Bulunan Kelimeler	-	merd-i bî-pervâ, târik-i dünyâ, vaz'- ı küstâhâne+mi, kûy-ı yâr+da, rakîb-i şûm+dan, 'avn-i yâr, bülbül-i gûyâ, Hân-kâh-ı Mevlevî+de, Hazret-i Monlâ (9 adet)	-	mest-i nâz+ım, âlâm-ı dehr+e, giriiftâr-ı belâ, 'avn-ı Hudâ, âsitân-ı pîr+e (5 adet)

Türkçe Fille Bulunan Kelimeler	sahbâ ol-ur, istiğnâ ol-ur, ‘ayb it-me, hulyâ ol-ur, ihyâ ol-ur, Monlâ ol-ur (6 adet)	çerâğ ol-muş, mürde ol-duysa, bülbül ü gûyâ ol-ur (3 adet)	cevid-er, mesrûr ol-ma, mağrûr ol-ma (3 adet)	yâd ol-ur, ber-karar ol-maz, dehr+e ol-masın, âsitân-ı pîr+e kıl-dı (4 adet)
Türkçe Eklerle Kurulan Kelimeler	kahr+ı, ehl+i+n+e, tanzîr+e, Gâlib+i, kudret+in (5 adet)	çarh+ın, bezm+i+n+de, kâr+ın, yâr+da, dil+de, gerdûn+dan (6 adet)	lutf+u+n+a, kahr+i+n+a, abd+ım, Leylâ+nın, tab’+ım+a, intisâb+ı (6 adet)	âşinâ+lar, nâz+ım, ân+i+n+a, peyrev+i, dest-gîr+i+dir (5 adet)

Tablo 10. Şiirlerde Bulunan Arapça ve Farsça Kelimeler ve Eklerinin Tablosu

Her iki şiirde de Arapça terkip bulunmamaktadır. Buna karşılık Farsça terkip sayısı Leylâ Hânımın gazelinde 9 tane iken Bahârzâde Hânımın gazelinde 5 tanedir. Bununla birlikte, Türkçe eklerle kurulan kelime sayısı her iki gazelde de hemen hemen birbirine yakın durumdadır.

3.SONUÇ

Leylâ Hânım ve Bahârzâde Ferîde Hânımın “âlem bu yâ” redifli iki gazelinin karşılaştırılmasıyla aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir:

- Her iki şâir de kadın şâir olmakla birlikte, birbirlerine karşı muhabbeti olan kişilerdir. Aralarında hissedilir derecede bir yakınlık olan bu iki şâirden; Bahârzâde Hânımın, Leylâ Hânımın gazeline nazîre yazması da gayet tabiidir.
- Her iki şâir de gazellerinde aşk olgusunu işlemişlerdir. Bu aşk; beşeri aşk olmakla birlikte, îlâhî aşka da varmaktadır. Nitekim her iki şâir de tasavvufla ilgilenmişlerdir.
- Her iki şâir de intisap ettikleri tarikâtlere şiirlerinde değinmişler ve o tarikâtlarin kurucularını kendilerine dest-gîr saymışlardır. Leylâ Hânım Mevlevîlik tarikâtine intisap ederken, Bahâr-zâde Ferîde Hânım da Halvetîliğin Şabâniyye kolunu oluşturan Şa’bân Baba’ya intisap etmiştir.
- Leylâ Hânım gazelin matla beytinde âşıktan dem vurarken, Bahârzâde Ferîde Hânım matla beytini sevgili üzerine kurgulamıştır. Bu şekilde her iki şâir de matla beyitleri ile âşık ve ma’şuku ayrı ayrı kurgulayarak birbirini tamamlar nitelikte matla beyitlerini oluşturmuşlardır.
- Leylâ Hânım, Şeyh Gâlib’i tanzîr etme kudretini kendinde görmemiş ve bu konuda Allâh’ın yardımını talep etmiştir. Bahârzâde Ferîde Hânım ise Leylâ Hânımın yerini dolduramayacağını düşünerek üzülmemektedir. Bu iki durum da alçakgönüllülüğün sembolüdür.
- Leylâ Hânım gazelinin genellikle âşık imgesi üzerine kurgularken, Bahârzâde Ferîde Hânım ise gazelinin sevgili üzerine kurgulamıştır. Leylâ Hânım; bî-pervâ, târik, ma’arif ehli, dil, hulyâ, gönül, mürde, rakîb, bülbül-i gûyâ ve gam kavramları ile âşığı

hatırlatırken, Bahârzâde Ferîde Hânım ise dilber, cevr, vefâ, kahr, mest-i nâz, mağrur, hüsün ân gibi kavramlar ile sevgiliyi tasvîr etmektedir.

- Leylâ Hânımın gazeli 7 beyit, Bahârzâde Ferîde Hânımın gazeli ise 6 beyittir.
- Her iki gazelin de vezni “Fâ i lâ tûn / Fâ i lâ tûn / Fâ i lâ tûn / Fâ i lûn” şeklindedir. İki gazeli de aruz kusuru bağlamında değerlendirildiğinde, Leylâ Hânımın 7 beyitlik gazelinde 13 imâle, 1 ulama, 5 med karşımıza çıkmaktadır. Bahârzâde Ferîde Hânım’ın 6 beyitlik gazelinde ise 15 imâle, 2 medve 1 zihaf ile karşılaşmaktadır.

• Her iki gazelde de nazîre geleneği gereği kafiyenin aynı olduğu görülmektedir. Redif ise Leylâ Hânımın gazelinde “olur âlem bu yâ” şeklinde iken, Bahârzâde Ferîde Hânımın gazelinde “âlem bu yâ” şeklindedir. Leylâ Hânım, redifte “ol-” fiilini de kullanarak redife bir hareketlilik katmıştır. Tabî ki bu noktada iki şiirin birbirine nazîre olmasına rağmen rediflerin kısmen aynı olması durumu üzerinde durmak gerekmektedir. Nitekim nazîre geleneği çerçevesinde birbirinden etkilenen şâirlerin de – ki çalışmamızda Leylâ Hânımın da Şeyh Gâlib’in “ister mi ister yâ” adlı şiirinden etkilenerek gazeli ortaya koymuş olabileceğine değindik- bu etkiyle şiir oluşturabileceği düşünülmektedir. Bu konuda kapsamlı çalışmaların yapılması gerekmektedir.

• Her iki şiirde de yumuşak ünsüzlerin sayısının, sert ünsüzlere göre daha fazla olması dikkat çekici bir ayrıntıdır.

• Her iki gazelde de kalın ünlülerin sayısı ince ünlülere oranla daha fazladır.

• Leylâ Hânımın gazelinde 36 Türkçe, 26 Farsça, 43 Arapça kelime bulunurken, Bahârzâde Ferîde Hânımın gazelinde ise 34 Türkçe, 19 Farsça, 37 Arapça kelime bulunmaktadır.

• Her iki şiirde de Arapça tamlama bulunmamaktadır. Buna karşılık Farsça terkip sayısı Leylâ Hânımın gazelinde 9 tane iken Bahârzâde Hânımın gazelinde 5 tane olarak karşımıza çıkmaktadır.

• Leylâ Hânımın gazelinde en çok “l, r, m” ünsüz seslerinin, Bahârzâde Ferîde Hânımın gazelinde ise yine en çok “l, m, r” ünsüz seslerinin tekrarını görmekteyiz. Bu benzerlik gerçekten dikkat çekicidir. Bununla birlikte iki gazelde de kalın ünlülerden “a, u” ve ince ünlülerden “e, i” ünlü seslerinin varlığını hissetmekteyiz. Bu iki durum değerlendirildiğinde iki gazel için de iç ahengin başarılı, ses ve anlam ilişkisinin güçlü olduğunu söyleyebiliriz.

• Her iki gazelde, yabancı kelimelerin (Arapça, Farsça) toplamına baktığımızda ise Leylâ Hânımın gazelinde 69, Bahârzâde Ferîde Hânımın gazelinde ise 56 kelime bulunmaktadır. Bu sayı her iki gazelde de bulunan Türkçe kelime sayısının neredeyse iki katıdır.

• Her iki gazelde de “ol-” fiilinin çekime girmiş hâli çokça yer almaktadır. Bu durum, bize gazelerde hareketliliğin var olduğunu gösterir niteliktedir.

• Bahârzâde Ferîde Hânım, gazelinde birkaç yerde (ol-a-maz-sam, gel-e vb.) istek kipi eki olan “-A”yı kullanmıştır. Bu durum bize Bahârzâde Hânımın talep ettiği bazı durumlar olduğunu göstermektedir.

Leylâ Hânımın “olur âlem bu yâ” redifli gazeline, Bahârzâde Ferîde Hânımın nazîre yazdığı “âlem bu yâ” redifli gazeli karşılaştırmaya tabî tutarak oluşturulan bu çalışma ile iki dost hâmenin birbirinde yarattığı etki ortaya konulmuştur.

KAYNAKÇA

Aslan, Mehmet (2003). Leylâ Hanım Dîvânı, İstanbul, Kitabevi Yayınevi.

Bayram, Yavuz (2004). “Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi ve Bir Uygulama”, Konya, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi: S.16, s. 69-93.

Çağlayan, Bünyamin (2006). Ferîde Hânım Dîvânı: Şeyh Şaban-ı Veli, Ankara, Kültür Merkezi Yayınları.

İnal, M. Kemal (1969). Son Asır Türk Şâirleri, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Karaman, Gülay. (2013). “ Gidenleri Ardından: Şeyhî ve Ahmet Paşa'nın Sen Gideli Redifli Gazelleri Üzerine Bir Araştırma”, Turkish Studies, Volume 8 /13.

Şentürk A. Atillâ, Kartal, Ahmet (2007). Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul, Dergâh Yayınları, Gözden Geçirilmiş 4. Baskı.

Şentürk, A. Atillâ (2013). Osmanlı Şiiri Antolojisi, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.

ÜNVER, İsmail (2003).“Leylâ Hanım” Maddesi, Ankara, Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 27.